

OTDK-DOLGOZAT

2015

„Már a királynő fejét is”

Gondolatok a 2013-as brit postaprivatizáció kapcsán

The Effects of Post Privatization

Case Study: Royal Mail (2013)

Kézirat lezárva: 2014. július 17.

Tartalom

1. Bevezetés	1
2. Hálózatos iparágak és a posta	4
2.1. A postai szolgáltatások, mint hálózatos iparág.....	4
2.2. Postai hálózatok liberalizációja és privatizációja	6
3. Magyarázza-e a liberalizáció és a privatizáció a posta változásait?	11
4. Esettanulmány – A Royal Mail privatizációja	19
5. Konklúzió.....	23
Hivatkozások.....	26

Táblázat- és ábrajegyzék

1. táblázat: Postaliberalizáció az EU országokban	13
2. táblázat: A liberalizáció hatása a postai szolgáltatások minőségére	15
3. Táblázat: A privatizáció hatása a postai szolgáltatások minőségére	16

1. ábra: A postai szektor hozzájárulása a GDP-hez (2009)	6
2. ábra: Az országok száma, ahol a postai szolgáltatások jogilag liberalizálva vannak (alacsony/mérsékelt/jelentős/erős szinten)	9
3. ábra: Az országok száma, ahol a postai szolgáltatások ténylegesen liberalizálva vannak (alacsony/mérsékelt/jelentős/erős szinten)	9

1. Bevezetés

A hálózatos iparágak szabályozása egy olyan téma, amely gyakran áll a versenyhivatalok és kutatóintézetek kutatásának fókuszában. Ezen iparágak leg többjében ma a domináns álláspont az, hogy a korábban létrejött monopóliumokat szétválasztják, és azon belül a nem monopolisztikus elemeket versenyzőbbé teszik, ezt általában liberalizációval és privatizációval érik el. A leggyakrabban a hálózatos iparágak kapcsán talán a villamos-energia, ill. a telekommunikációs iparág kerül előtérbe, fontos azonban látni azt, hogy más hálózatos iparágak piacán is hasonló irányba mutatnak a szabályozási trendek (Kiss et al, 2011).

Dolgozatomban ezen iparágak közül a postát választottam vizsgálatom tárgyának. A postai szolgáltatások iparágára ugyancsak hálózatos iparágként szokás hivatkozni. A posta jövőjét illetően a legvalószínűbb iránynak az tűnik, hogy a postai szolgáltatások zömét az online szolgáltatások, azon belül is leginkább jellemezően az online vásárolt termékek csomagküldése fogja adni (Kiss, 2012). Mindezek mellett a posta fontosságát önmagában a jelenlegi szerepe is indokolhatja mind a GDP-ben, mind a foglalkoztatottságban játszott jelentős szerepe okán.

Kutatási kérdésem elsősorban arra irányul, hogy a posta hogyan illeszkedik bele ebbe a liberalizációs és privatizációs irányba, és hogy milyen hatásait fedezhetjük fel a postai iparágban a liberalizációnak és a privatizációnak.

Először arról fogok értekezni, miért és hogyan tekinthető a posta a hálózatos iparágnak, majd a postai szolgáltatások területén zajló változásokat, trendeket vizsgálom meg. Az európai trendekre az Európai Unió által kiadott III. postai szolgáltatásokkal kapcsolatos direktíva (2008/6/EK, 2008) által megfogalmazott irányelveket is felhasználva következtetek.

A továbbiakban empirikusan vizsgálom azt, hogy milyen hatása volt a 2007-2012-es időszakban a postai iparág liberalizációjának és privatizációjának arra, hogy hogyan változott

a postai szolgáltatások minősége. A postai szolgáltatások minőségének változását a verseny élénkülésének pozitív hozadékaként tekintem ebben az esetben.

A postai szolgáltatások minőségére három különböző változót használok proxyként. Először megvizsgálom azt, hogy mi a hatás a lefedettségre, amelyet az adott országban egy főre jutó postahivatalként értelmezek.

A postai szolgáltatások jövőjét sokak szerint az online irányok felé nyitás jelenti, ezért az online szolgáltatások elérhetőségére, annak a megjelenésére vonatkozó hatás a következő, amit elemzek. Itt megalkotok egy olyan mutatót, amely különböző online szolgáltatásokra vonatkozó hatásokat egyesít magában.

A harmadik változó, amelyre a hatásokat megbecsülöm, a postai szektor inkumbens vállalatának nettó működési eredményének a népességre levetített értéke. Ennek jelentősége elsősorban hosszabb távon, a vállalatok, ill. az egész iparág nyereségességének szempontjából látszik, hiszen arra vonatkozóan ad információt, hogy hogyan reagálnak a fogyasztók azokra a változásokra, amelyeket a liberalizáció, illetve a privatizáció hozott magával.

Dolgozatomat egy esettanulmány egészíti ki, amely a brit postáról, a Royal Mailről szól. A brit posták liberalizációja már korábban lezajlott ugyan, de ez nem vezetett a verseny jelentős erősödéséhez (Okholm et al, 2010).

2013 októberében került sor egy privatizációs hullámra, amely véleményem szerint új megvilágításba helyezi a postai szolgáltatások iparágának jövőjét is. Ezt értelmezem a hálózatos iparágak keretén keresztül vizsgálva, és arra vonatkozóan vonok le következtetéseket, hogy vajon jelentheti-e a privatizáció a megoldást arra a szabályozói szándéokra, hogy a verseny a postai szektorban erősödjön.

Eredményeim alapján a liberalizáció és a privatizáció, főként ez utóbbi pozitív hatásai inkább csak hosszabb időhorizonton értelmezhetőek. Mindemellett bár rövid távon a liberalizáció hatásosabbnak tűnik, de a tapasztalatok alapján hosszú távon nem jelent elégséges megoldást arra, hogy a piacot hosszabb távon is versenyzővé tegyük. A privatizáció az állami monopóliumok inkumbens előnyeinek megszüntetésével annál inkább alkalmas lehet erre.

2. Hálózatos iparágak és a posta

2.1. A postai szolgáltatások, mint hálózatos iparág

Az egyik jellemző definíció szerint a hálózatos iparágak meghatározó tulajdonsága, hogy ezen iparágak termékei annál értékesebbek a fogyasztók számára, minél többen fogyasztják azokat (Kiss et al, 2011).

Ebből következik az, hogy a keresleti görbe a hálózatos iparágakban nem feltétlenül lesz negatív meredekségű, mint más iparágakban. A keresleti görbe itt általában fordított U-alakú, tehát az alacsony árak jelenthetik azt is, hogy nagyon alacsony a kereslet, de azt is, hogy a kereslet nagyon magas. Ebből tehát az következik, hogy a hálózatos iparágak piacán gyakori a többszörös egyensúly, azaz hogy az alacsony ár melletti egyensúly sok fogyasztóval és kevés fogyasztóval is lehet stabil, a két egyensúly közötti dinamikát pedig az ár változásai határozzák meg (Kiss et al, 2011).

A hálózatos iparágak további jellemzője, hogy a terméknek a fogyasztókhoz való eljuttatásához szükséges hálózat kiépítése költséges és hosszú időbe telik, ami jelentős belépési korlátokat támaszt, és gyakran előfordul, hogy olyan helyzetet teremt, amikor természetes monopólium jön létre. Ilyen esetben a hálózat fenntartásának költségei jóval alacsonyabbak, mint a kiépítésé, ami miatt az inkumbens (már korábban is a piacon lévő) vállalat előnyt élvez még akkor is, ha a piac teljesen liberalizált (Newbery, 1997). Ez természetesen a társadalmi jólét maximalizálása szempontjából nem a legjobb megoldás.

Ezért, ha van olyan része a hálózatnak, amely nem csak monopol piacszerkezetben lehet jövedelmező, akkor a szabályozók oldaláról törekvés az, hogy az iparág ezen részeit valamilyen módon versenyzővé tegye.

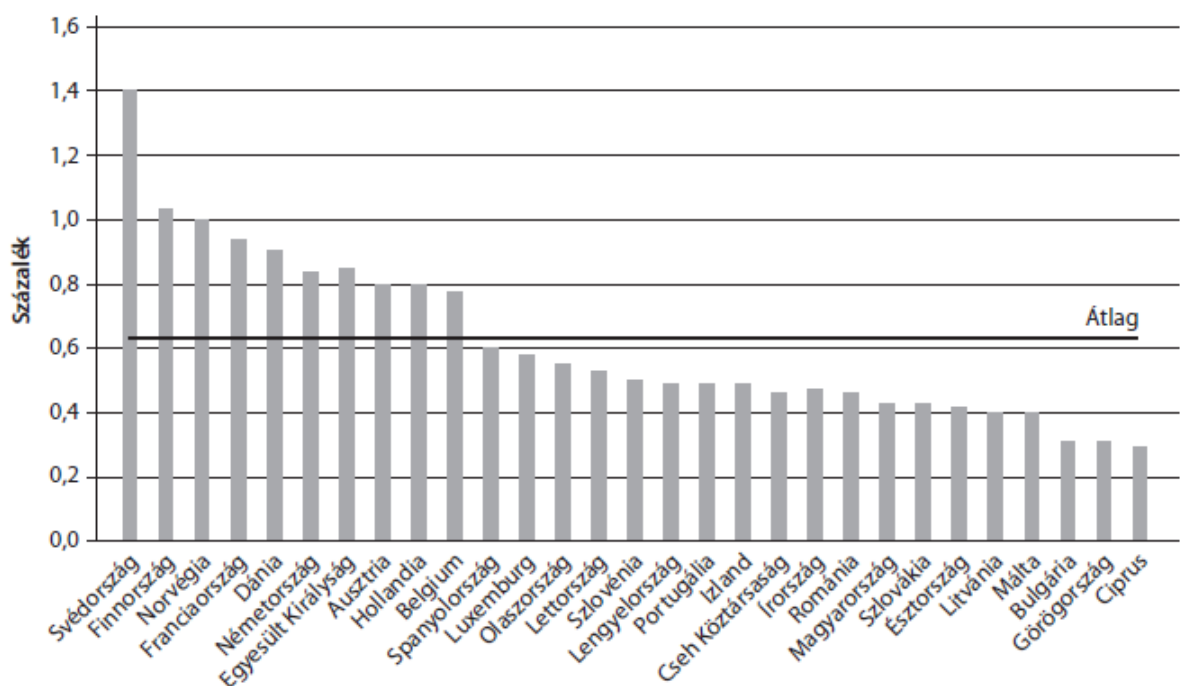
Igazak-e ezek a fenti állítások a postai szolgáltatások iparágára? Az könnyen belátható, hogy a postai szolgáltatásoknak akkor van igazán nagy értéke a fogyasztók számára, ha minél több más fogyasztóval tudnak kapcsolatba lépni, pl. levelet vagy csomagot küldeni nekik. A postai hálózat kiépítése is igen költséges, ugyanis ahhoz, hogy minél több fogyasztót el tudjon érni a postai szolgáltató, földrajzilag kiterjedt hálózattal kell rendelkeznie.

Ma az Európai Unió legtöbb országában már liberalizált a postai szolgáltatások piaca, mégis a tapasztalat szerint maximum néhány versenytársa van az inkumbens, túlnyomórészt állami tulajdonú vállalatoknak (Okholm et al, 2010). A korábban említetteknek megfelelően ez azonban nem a társadalmilag leghatékonyabb működéshez vezet el, ezért is látszik ma a törekvés a postai iparágnak nem csak a liberalizációjára, hanem a verseny erősítésének más formáira is. Dolgozatomban amellettt érvelek, hogy ilyen lehet pl. a privatizáció, amely az inkumbens előnyök legalább egy részének megszüntetésével valódi versenyt generálhat.

2.2. Postai hálózatok liberalizációja és privatizációja

Az iparágban hozott döntések értékeléséhez fontos tisztában lenni a postai szolgáltatások terén napjainkban érvényesülő trendekkel. A következőkben ezt az Európai Unió korábban említett harmadik postai szolgáltatásokkal kapcsolatos direktíváját vizsgáló Okholm és szerzőtársai (2010) tollából született jelentés alapján fogom áttekinteni.

Az első ábrán látható, hogy a postai szektor ma Európában átlagosan a GDP 0,6%-át teszi ki. Az Unió összes foglalkoztatottjának nagyjából 0,75%-át alkalmazza az iparág valamely szereplője (Okholm et al, 2010, p. 14.). Megfigyelhető továbbá, hogy a postai szolgáltatások jelentősége a gazdagabb tagállamokban, amelyek jellemzően az EU régebbi tagállamai is, nagyobb jelentőséggel bírnak, mint a szegényebb és később csatlakozott tagállamokban (Okholm et al, 2010). Ennek az oka lehet az, hogy ezekben az országokban magasabb színvonalú, modernebb a szolgáltatás is.

1. ábra: A postai szektor hozzájárulása a GDP-hez (2009)

Forrás: Kiss (2012), p. 322.

A posta iparág jelentősége az elmúlt évtizedekben folyamatosan csökken, ez több okra vezethető vissza. Az egyik fontos tényező, amely természetesen nem csak a postát befolyásolja, az, hogy a válság miatt jelentősen csökkent a volumene a postai szolgáltatás igénybevételének, és ezzel párhuzamosan csökkent a posta által hozott jövedelem is. Megfigyelhető az a jelenség is, hogy a postai dolgozók bére csökken, ennek fő oka a helyettesíthetőség növekedése (Okholm et al, 2010).

A posta jelentőségének csökkenése mögött álló másik fontos tényező az, hogy a postai szolgáltatások a technológiai haladás miatt szorulnak háttérbe, elsősorban azoknak elektronikus, digitális helyettesítői előretörésével (Kiss, 2012).

Míg az első folyamat csak egy ciklikus visszaesést jelent, addig a másodikra érdemes az iparágnak valamilyen stratégiai választ adnia. A posta jövőjének kulcsát jelentheti például az online vásárlásokkor vásárolt csomagküldési szolgáltatás biztosítása. A feltételezések szerint a postáknak ki kellene használnia a postai szolgáltatásokban meglévő helyzeti előnyeit, és ezeket a digitálisan megrendelt áruk kézbesítésénél érvényesíteni.

Bár ma ez még nem látszik a két rendszer párhuzamossága miatt, de valójában a digitális postai rendszerben is felfedezhetők olyan hálózati hatások, mint például a kiépített, és minél több fogyasztóhoz elérő hálózat szükségessége, amelyek könnyen egy domináns szolgáltató kialakulásához vezethetnek, amely előnyt *first mover*-ként akár a posták is kihasználhatnak (Kiss, 2012). Már ma is vannak olyan postai szolgáltatók, amelyek a tevékenységük mind nagyobb részét csoportosítják át online felületekre, és egyre több olyan szolgáltatást nyújtanak, amelyek a posta modernizációját segítik elő (WIK Consult, 2013). Ezzel a fogyasztók felkészítését is elvégzik tulajdonképpen arra, hogy a postára ne úgy tekintsenek, mint egy elavult kommunikációs formára, hanem lehetőséget lássanak benne.

Természetesen a postai iparág jövője egyáltalán nem ilyen egyértelmű, és ma az, hogy a modernizációs, online postai szolgáltatásokat nyújtó új posták lesznek a jellemzők néhány évtized múlva, vagy a postai iparág egyszerűen eltűnik megfelelő kereslet hiányában.

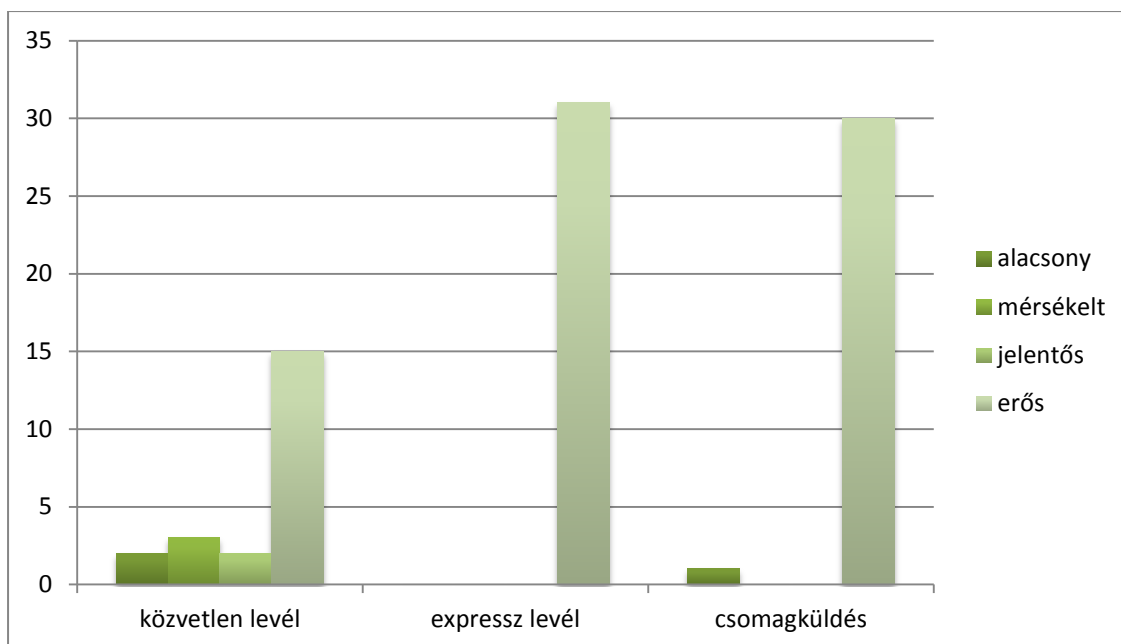
A postai iparág szerkezetileg általában erősen centralizált. Jellemző, hogy a postaszolgálat fölött az államnak van valamilyen kontrollja, általában a tulajdonán keresztül. Ez alól Európában csak néhány ország, pl. Németország, Málta és Hollandia képez kivételt, amely országokban az iparág teljes mértékben magántulajdonban van. Ezzel szemben 18 olyan ország van, ahol a posta kizárólag állami kontroll alatt áll (Okholm et al, 2010, p. 31.).

Az Európai Unióban a posták liberalizációja uniós szinten kerül szabályozásra. Az Európai Parlament és a Tanács 2008/6/EK irányelve a 97/67/EK irányelvnek a közösségi postai szolgáltatások belső piacának teljes megvalósítása tekintetében történő módosításáról (2008/6/EK, 2008), amelyre harmadik direktívaként is szokás hivatkozni, részletes irányelveket tartalmaz a postai liberalizációra vonatkozóan. Ennek értelmében 2013. január 1-jéig az 50 g alatti súlykategóriába tartozó szolgáltatások előtt is le kellett bontani az utolsó versenyakadályokat az európai országoknak (Kiss, 2012).

Néhány országban már korábban megtörtént a versenykorlátok lebontása, mégsem látjuk azt a hatást, amit a szabályozó ettől várt. Pl. Nagy-Britanniában már 2010-ben megtörtént a liberalizáció, a verseny mégsem igazán jelentős, vannak olyan szolgáltatások, amelyeket még ma is csak az inkumbens állami szolgáltató nyújt, pedig jogi akadályai nem lennének további szereplők belépésének. Más országokban is az a jellemző, hogy a korábbi nemzeti postaszolgáltatók megtartották dominanciájukat, ráadásul a piacnyitás a posták nyereséges fenntartását sem könnyítette meg (Kiss, 2012).

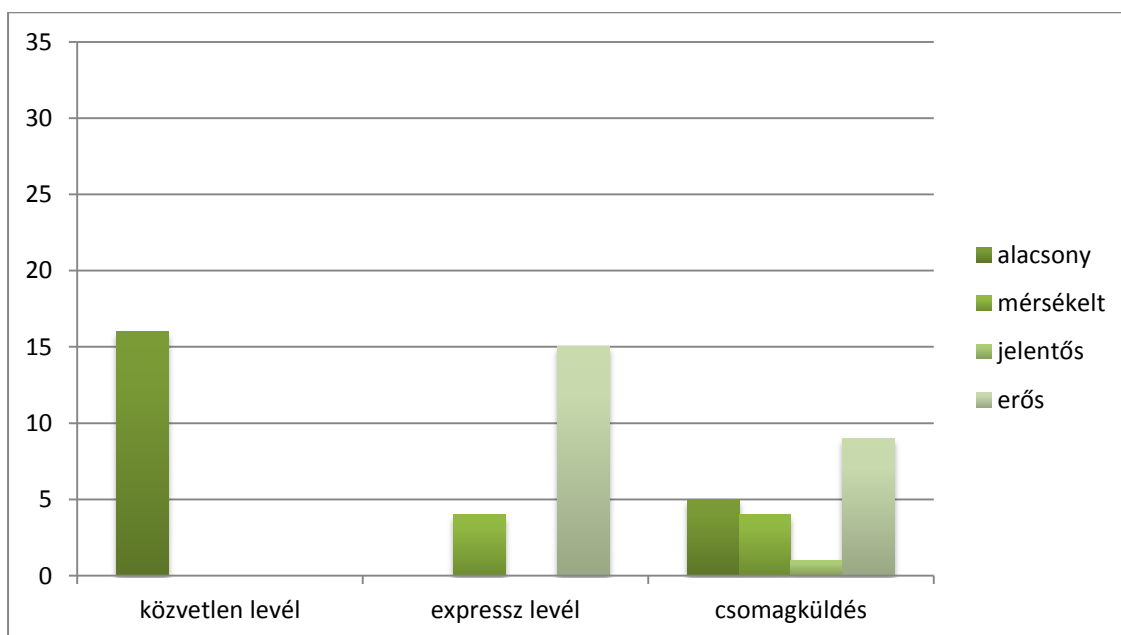
Bár az uniós direktívát az országok többsége elfogadta, de a liberalizáció csupán a jogi akadályok lebontását jelentette, és nem vált effektívvé (Okholm et al, 2010). A 2. és 3. ábra közötti intenzitási különbségek ezt jól szemléltetik.

A verseny tekintetében igen jelentős különbségek figyelhetők meg a postai szolgáltatások szegmensei között. Míg a csomagküldésben a legtöbb országban már legalább egy versenytársa megjelent az inkumbens vállalatnak, addig a levélküldésben ez jóval kevésbé jellemző (Okholm et al, 2010). A 2. és a 3. ábra alapján jól látszik a különböző szegmensek közti különbség.

2. ábra: Az országok száma, ahol a postai szolgáltatások jogilag liberalizálva vannak (alacsony/mérsékelt/jelentős/erős szinten)

Forrás: a szerző ábrája Okholm et al. (2010) adatai alapján (p. 86.)

3. ábra: Az országok száma, ahol a postai szolgáltatások ténylegesen liberalizálva vannak (alacsony/mérsékelt/jelentős/erős szinten)

Forrás: a szerző ábrája Okholm et al. (2010) adatai alapján (p. 88.)

Mi lehet az oka annak, hogy a verseny a liberalizáció ellenére sem valósult meg ténylegesen?

Kiss (2012) szerint ennek a fő oka lehet az, hogy a nagyobb verseny hatása nem az árak csökkenésében, hanem a szolgáltatások minőségének növekedésében mutatkozik meg, mint pl. egyetemes szolgáltatások feltűnése, a szolgáltatás hatékonyságának növelése, a szolgáltatások és az ügyfélközpontúság erősödése. Okholm és szerzőtársai (2010) kutatásai szerint a versenyt olyan szabályozási problémák is gátolják, mint a postával kapcsolatos EU-s esetek jogi tisztázatlansága, vagy az alkalmazási és a finanszírozási feltételekkel kapcsolatos nemzeti szabályozások.

.Mi következik ebből? Ha a szabályozó, jelen esetben az Unió fontosnak tartja a verseny elősegítését, akkor a postaliberalizáció nem elégséges eszköz arra, hogy ezt hatékonyan megtegye. A szabályozási hiányosságok pótlásának kikényszerítése az az első lépés, amely lebontja a versenykorlátokat a belépni készülő vállalatok előtt. A közbelépés egy másik eszköze lehet az, amiről az esettanulmány fejezete fog szólni, azaz hogy az állami kontrollt és ezáltal az inkumbens vállalat előnyét úgy próbálja az állam csökkenteni, hogy eladja tulajdonában lévő vállalatot (vagy annak legalább egy részét).

Fontos megjegyezni, hogy a hozott intézkedés versenyerősítő hatásának korlátait az EU is felismerte, ezért létrehozott egy olyan kutatócsoportot (European Regulators Group for Postal Services), amely a postaszolgáltatások európai szabályozásával, azon belül is a posták jövedelmezővé tételével, és a mérések lehetőségével foglalkozik (Kiss, 2012).

3. Magyarázza-e a liberalizáció és a privatizáció a posta változásait?

A következőkben azt vizsgálom meg, hogy milyen hatással lehet a liberalizáció, illetve a privatizáció a posta működésére, a postai szolgáltatások színvonalára.

Az elméletből, amelyet korábban részletesen tárgyaltam, az következne, hogy a postai szolgáltatásoknak az árára és minőségére a fogyasztók számára kedvező hatással bír mind a liberalizáció, mind a privatizáció, hiszen növeli a piaci versenyt, amelyből legalább hosszú távon ez kell, hogy következzen. Ez az árak tekintetében csökkenést, a minőség tekintetében növekedést jelent. Mindemellett érdemes megvizsgálni a postai vállalat bevételeire való hatást is. A liberalizáció és privatizáció hatása a bevételekre természetesen nem egyértelműen pozitív vagy negatív, hanem a feltételezett csökkenő ár és az árcsökkenés és minőség-növekedés következtében növekvő kereslet egymáshoz való viszonyának függvénye.

Elemzésemben az ITA Consulting - WIK Consult (2009), és a WIK Consult (2013) adatait használom. A tanulmány az EU 27 tagállamára vonatkozóan, 2007-2012 közötti postai szektort érintő adatokat tárgyal. Többek között az országok alapvető jellemzőit, a postai szektor versenypiaci jellemzőit, szolgáltatásait tartalmazza. Az adatbázisom tehát egy paneladatbázis, amely 27 országot és 6 évet tartalmaz.

Modellemben több változót használok proxyként a versenypiaci hatás megbecslésére. Az egyik egyszerű mutató az országnak a posták általi lefedettségét jelzi, amely az országban található összes posta és a lakosság hányadosaként értelmezhető. Ez a mutató a szolgáltatás minőségét abban a tekintetben jelzi, hogy minél inkább elérhető a postaszolgálat, annál jobb a minősége. Ebből az következik, hogy többen fogják használni, annál magasabb bevételeket biztosíthat ez a postavállalat számára. Természetesen itt a használat elsősorban offline használatot jelent. A mutatót logaritmizálva használom a könnyebb értelmezhetőség kedvéért.

A második használt függő változó a posta jövőbeli fejlődésére, potenciális versenyképességére vonatkozik, és a digitális irányba elmozduló posta jövőképét veszi alapul. Ezt a kompozit mutatót az online postai szolgáltatások elérhetősége alapján alkottam

meg. A tanulmányban szereplő tizennyolc mutató alapján, amelyek mindegyike egy 0-1 dummy változó, alkottam meg a kompozit mutatót, egyszerűen ezek összeadásával. A tizennyolc mutató a következők:

- Rendelkezik e-bélyeg szolgáltatással
- Rendelkezik digitális postabélyegzővel
- Rendelkezik elektronikus aláírás szolgáltatással
- Bélyeggyűjtői termékeket kínál online eladásra
- Elérhető az információ az árszabásról
- Online címváltoztatási szolgáltatás elérhető
- Online előfizetői szolgáltatások elérhetőek
- Más online szolgáltatások elérhetőek
- Az adminisztráció logisztikai szolgáltatásokat kínál
- Az adminisztráció nyilvános Internet hozzáférési pontokat kínál
- Az adminisztráció internet-alapú online szolgáltatásokat kínál
- Internetes postaköltség-szolgáltatások elérhetőek
- Internetes számlázási szolgáltatások elérhetőek
- Email szolgáltatások elérhetőek
- Internetes rendelőszolgáltatás elérhető
- Követlen mail elérhető
- Kiszállítás-követési szolgáltatások elérhetőek

Mindezek mellett a privatizációnak, illetve a liberalizációnak a bevételekre való hatását is megbecsülöm, itt a várt előjel nem egyértelmű. Épp a fentiek miatt a verseny élénkülése vezethet a bevétel növekedéséhez, ill. csökkenéséhez is, attól függően, hogy az árra és a mennyiségre gyakorolt hatás milyen kapcsolatban vannak egymással. Mutatóként ebben az esetben a nettó eredménynek (net operating result) a lakosságra levetített értékének logaritmusaát használom mutatószámként.

A magyarázó változók a liberalizáció és a privatizáció, dolgozatomban dummy változóként vannak értelmezve, bár ez természetesen jelentősen egyszerűsítő feltételezés, főként a privatizáció tekintetében, hiszen több országban ez több fázisban történt meg, vagy a vállalat nem 100%-ban, hanem csak bizonyos %-ban van privatizálva. Úgy értelmezem, hogy

amennyiben valahol már elkezdődött a privatizáció, akkor ott a változó értéke 1. Ennek alapját az adja, hogy azokban az országokban, ahol a privatizáció több fázisú volt, mindenhol befejeződött több fázis 2007, azaz adataim kezdeti időpontja előtt (FEEM, 2014).

A liberalizáció az Európai Unió III. irányelv alapján 2012-re mindegyik országban végbement. Az alábbi táblázat mutatja azt, hogy melyik országban mikor ment végbe a liberalizáció.

Liberalizáció időpontja	Országok
2010 előtt	Svédország, Finnország, Nagy-Britannia, Németország, Észtország, Hollandia
2010. dec. 31.	Spanyolország, Franciaország, Portugália, Olaszország, Belgium, Ausztria, Szlovénia, Dánia, Írország, Bulgária
2012. dec. 31.	Csehország, Görögország, Ciprus, Litvánia, Lettország, Magyarország, Málta, Lengyelország, Románia, Szlovákia

1. Táblázat: Postaliberalizáció az EU országokban

Forrás: a szerző táblázata Canadian Union of Postal Workers (2014) alapján

A paneladatbázisomban a becslések elvégzésekor a liberalizáció esetében ország-specifikus fix hatásokat használok, hogy az országok olyan jellemzőit, amelyek nem változnak az adott időszak alatt, hatással vannak viszont a függő változókra, kiszűrjem. Így a modell az adott ország hosszú távú átlagától való elérés alapján fogja megadni a liberalizáció hatását.

A privatizáció esetében azonban az országok-specifikus fix hatások nem alkalmazhatók, hiszen az időszak alatt nem történt változás abban, privatizált-e a postavállalat. Ezért ebben az esetben egyszerű panelbecslést alkalmazok, klaszterezett sztenderd hibákkal.

A vizsgált modellek tehát a következők lesznek:

$$(1a) \text{ lefedettség}_{i,t} = \beta_{0\ i,t} + \beta_1 * \text{liberalizáció}_{i,t} + \text{ország}_i + u_{i,t}$$

$$(1b) \text{ lefedettség}_{i,t} = \beta_{0\ i,t} + \beta_1 * \text{privatizáció}_i + u_{i,t}$$

$$(2a) \text{ online szolgáltatások}_{i,t} = \beta_{0\ i,t} + \beta_1 * \text{liberalizáció}_{i,t} + \text{ország}_i + u_{i,t}$$

$$(2b) \text{ online szolgáltatások}_{i,t} = \beta_{0\ i,t} + \beta_1 * \text{privatizáció}_i + u_{i,t}$$

$$(3a) \text{ nettó eredmény}_{i,t} = \beta_{0\ i,t} + \beta_1 * \text{liberalizáció}_{i,t} + \text{ország}_i + u_{i,t}$$

$$(3b) \text{ nettó eredmény}_{i,t} = \beta_{0\ i,t} + \beta_1 * \text{privatizáció}_i + u_{i,t}$$

Az eredményeket a következő táblázatok mutatják.

Panelbecslés (ország-specifikus fix hatások)	(1a) Lefedettség n=129	(2a) Online szolgáltatások n=156	(3a) Nettó eredmény n=126
Liberalizáció	-0,118*** (0,020)	1,433*** (0,458)	-0,309 (0,172)
Konstans	7,732*** (0,010)	9,772*** (.240)	15,343*** (0,097)
R²	0,07	0,14	0,1
A sztenderd hibák a zárójelekben láthatók. *** 1%-on szignifikáns eredményeket jelez.			

2. Táblázat: A liberalizáció hatása a postai szolgáltatások minőségére

Forrás: a szerző táblázata a WIK Consult (2013) és az ITA Consulting&WIK Consult (2009) alapján

A liberalizáció hatása több esetben is szignifikánsnak bizonyult. Ha egy országban a postai szektort liberalizálják, abban az esetben a lefedettség, azaz az egy főre jutó posták száma 12%-kal csökken a modell szerint az ország hosszú távú átlagos lefedettségéhez képest.

Az online szolgáltatások minőségére ellenben pozitív hatással van a liberalizáció, azaz inkább elérhetőek a fent említett online szolgáltatások, ha egy adott országban liberalizálják a postai szektort.

A nettó eredményre való hatás nem szignifikáns. Mint ahogy korábban említettem, az erre való hatás iránya nem volt egyértelmű, lehetséges, hogy a két lehetséges hatás kioltotta egymást.

A modelleket a liberalizáció késleltetett értékeivel is megbecsültem, az eredmények hasonlóak lettek a fentiekhez mind az előjelet, mind a szignifikanciát tekintve. A késleltetett változó az 1a és 2a modellekben 5%-on volt szignifikáns, de mivel nem változtatott jelentősen az eredményeket, ezért a késleltetett változó nélküli modellt tárgyalom itt.

Panelbecslés	(1b) Lefedettség n=135	(2b) Online szolgáltatások n=162	(3b) Nettó eredmény n=128
Privatizáció	0,018 (0,208)	1,143 (1,339)	1,117 (0,683)
Konstans	7,671 ^{***} (0,108)	10 ^{***} (0,682)	14,652 ^{***} (.347)
R²	0,002	0,02	0,14
A sztenderd hibák a zárójelekben láthatók. *** 1%-on szignifikáns eredményeket jelez.			

3. Táblázat: Privatizáció hatása a postai szolgáltatások minőségére

Forrás: a szerző táblázata a WIK Consult (2013) és az ITA Consulting&WIK Consult (2009) alapján

A privatizáció hatása egyik esetben sem lett szignifikáns, sem a lefedettségre, sem az online szolgáltatásokra, sem a nettó eredményre. Mindhárom esetben pozitív maga a koefficiens, de a hatás nem szignifikáns.

Hogy értelmezhetjük mindezeket az eredményeinket?

Eredményeink alapján a liberalizáció hatása a választott minőségi mutatókra összességében nem egyértelműen mutat bármelyik irányba is. A lefedettség csökkent a becslés szerint, ezzel szemben az online szolgáltatások nőttek. Ez magyarázható azzal, hogy az online szolgáltatások az egy főre jutó posták számával párhuzamosan, de ellentétes irányban mozognak, arra mutatva, hogy a liberalizáció a jövőbeli megoldások felé viszi a postákat, ez azonban együtt járhat az offline kapacitások leépítésével.

A nettó eredményre adott hatás nem szignifikáns, ez arra utal, hogy a fenti jelenség árhatása rövidtávon legalábbis nem szignifikánsan mutat sem a nyereséges, sem a veszteséges irányba, és az offline kapacitások bezárásból származó potenciális veszteséget kiegyensúlyozza az új, online szolgáltatások által generált haszon.

A privatizáció hatása ezzel szemben semelyik vizsgált változóra sem szignifikáns. Ennek egyik oka lehet az, hogy a privatizációk hatása csak hosszabb periódus után érzékelhető, és a vizsgált hétéves adatsor nem elég erre.

Mivel a privatizációt illetően adott országban nem volt variancia abban, hogy a szektor privatizált-e, hanem csak az országok közötti varianciával tudtam magyarázni a függő változókat, ezért a minta elemszáma nagyon lecsökkent, ami oka lehet annak, hogy ezekben a becslésekben egyáltalán nem kaptunk szignifikáns értékeket. Itt hangsúlyozottan igaz az, hogy olyan adatsoron lenne igazán érdemes ezzel foglalkozni, ahol a hosszabb távú változások, országokon belül konkrét privatizációs hatások is megfigyelhetők. A következő fejezet esettanulmánya talán néhány év múlva erre lehetőséget fog szolgáltatni.

Természetesen igaz az, hogy ezek az adatok és modellek egyáltalán nem biztos, hogy oksági kapcsolatot mutatnak ki. Ehhez időben sokkal hosszabb adatsorokra, ill. több kontrollváltozóra volna szükség. Az országok tekintetében is sajnos az mondható el, hogy mivel az időszakban a privatizációban, ill. a liberalizációban nem elég nagy változás, ezért az az eredmények semmiképp sem általánosíthatóak.

Összességében érdemes lenne ezeket a kérdéseket hosszabb adatsorokon és esetleg részben más függő változókkal vizsgálni. Mindemellett annyi következtetést talán mégis levonhatunk ezekből a becslésekből, hogy a liberalizáció és a privatizáció versenyélénkítő hatása hosszú távon jelentkezik ezeken a piacokon.

4. Esettanulmány – A Royal Mail privatizációja

A következő esettanulmány annak illusztrálására szolgál, hogy milyen lehetőségek mentén lehet a hálózatos iparágakban a versenyt tovább növelni. Az esettanulmányban a Royal Mail¹, a brit postaszolgálat egyik vállalatának privatizációját mutatom be.

A postai szolgáltatások iparának első válságjelenségei a 1990-es években kezdtek mutatkozni, amikor a kormányok a posta brandjének újragondolásával próbálták a hagyományos postai szolgáltatásokat vonzóvá tenni, de ezeket az erőfeszítéseket nem koronázta valódi siker (P.A., 2013).

2006-ban a szabályozó úgy döntött, hogy liberalizálja a postai szolgáltatások piacát, és megnyitotta azt más európai vállalatok előtt. A posta válsága azonban ezután is folytatódott, és a postai szolgáltatások éves szinten veszteséget okoztak az állami költségvetésnek, hiszen a brit postai szolgáltatások a továbbiakban is állami tulajdonban voltak. Jó példa erre, hogy 2007-ben a Royal Mail be kellett, hogy zárjon 2500 postát (P.A., 2013).

A 2000-es évek második felében a politikai paletta mindkét oldalán felmerült az, hogy privatizálni kellene a postát. Először Lord Mandelson a Munkáspárt oldaláról vetett fel egy részleges privatizálási koncepciót, amely a szakszervezet ellenállása miatt nem valósult meg. 2010-ben a David Cameron vezette új demokrata koalíció is bejelentette, hogy a posta-privatizáció megvalósítását tervezi (PA, 2013). Az új kormány a postával kapcsolatos reformokat egy törvényben is rögzítette, ez volt a *Postal Services Act 2011*.

Az eredeti terv szerint állam a posta minimum 90%-át tervezte eladni, amelyből legalább 10%-ot ingyen a Royal Mail dolgozói kaptak meg. (Titcomb, 2013). Később ez a koncepció magasabb állami tulajdonra módosult (C.R., 2013).

Végül a tőzsdére bocsátás mellett döntöttek, azzal a feltétellel, hogy a dolgozók ingyen kaphatnak részvényt. A részvényeknek összesen 30%-át bocsátották a nyilvánosság elé. A részvényeket 2013. szeptember 27-től lehetett megvenni, egy részvény ára 260 és 330 penny

¹ A brit postaszolgálatot 1512-ben alapították, ekkor indult el a postahálózat kiépítése Angliában, VIII. Henrik királysága alatt. 1635-ben I. Károly volt az, aki a postaszolgálatot mindenki számára elérhetővé tette. A további századokban a posta szolgáltatásainak köre egyre bővült (P.A., 2013).

között volt, de minimum 750 font értékben kellett vásárolni. Így a bevétel, amire az állam számíthatott, 2,6 és 3,3 milliárd font körül volt. A magas alapsomag oka az volt, hogy Vince Cable, az ügyért felelős államtitkár nagy részvényeseket szeretett volna, hogy a részvények biztonsága ne rendüljön meg. Végül nagyjából 700 ezer vásárló jelentkezett a részvényeknek, ami hétszeres túljelentkezést jelentett az eredeti elképzelésekhez képest (Neate, 2013).

Milyen okok vezettek oda, hogy épp most valósult meg az az eladás az állam részéről?

A Royal Mail fenntartása már évek óta nehézségekkel volt tele, az állam sok pénzt fordított arra, hogy a szolgáltatásokat teljesíteni tudja. A beruházások volumene jóval elmaradt a kívánatostól, ráadásul egy potenciális *bail-out* kockázatával együtt felvállalt kötelezettségek sem voltak kedvezőek az állam, mint tulajdonos számára. A másik oldalon viszont egy eladás esetén nagyjából 2 milliárd font bevétellel lehetett tervezni a költségvetés számára (C.R., 2013).

A gazdasági okok mellett politikai okok is szóltak a privatizáció mellett. A postai szolgáltatások jövedelmezővé tétele folyamatos harcot kívánt a dolgozók szakszervezeteivel, amely a miniszterek helyett az eladás után a vállalat vezetőire hárul (C.R., 2013).

A privatizáció hasznát több ország tapasztalata is megerősíti. A jó gyakorlatok klasszikus példáját jelenti Ausztria, Hollandia és Németország, ezekben az országokban a privatizáció jelentős befektetésekhez vezetett, és segített abban, hogy a postai szolgáltató vállalatok visszanyerjék profitabilitásukat. A legutóbbi ilyen jó példa Belgium, ahol a 2006-os privatizációt követően a vállalat profitrátája elérte a 17%-ot, ez nagyjából kétszerese annak, amit a Royal Mail el tudott érni (C.R., 2013). A Royal Mail profitja 2013-ban nagyjából 4,4 millió font volt (Royal Mail, 2013).

Akadtak azonban kritikai vélemények is a privatizációval kapcsolatban. A posta szakszervezetének dolgozói és vezetősége az utolsó pillanatig tiltakoztak a privatizáció ellen, attól félve, hogy ezután rosszabb fizetés, nyugdíj és munkakörülmények járnak majd nekik (Titcomb, 2013). Mások azt vitatták, hogy a Posta eladásában a gazdasági érvek alapján kellene döntenie, és inkább annak szimbolikus és történeti szerepére hívták fel a figyelmet (Hilton, 2013).

Ami azonban tudományos szempontból feltehető kérdésként, az sokkal inkább az, hogy ez volt-e a privatizáció legjobb módja? Meg fog-e nőni a beruházások jelentősége, jobban fog-e működni a posta a továbbiakban? Milyen hatása lesz az eladásnak a versenyre?

Ezeket a kérdéseket egyelőre természetesen nehéz tudományosan megválaszolni, hiszen az eltelt rövid idő miatt nem nagyon állnak rendelkezésünkre adatok. A posta részvényeinek eladása nem történt még olyan régen, hogy pontosan tudnánk értelmezni a hatásokat. A befektetők bizalma a Royal Mail felé azonban nem csak azt fejezi ki, hogy a britek számára a posta fontos eleme a brit hagyománynak, hanem azt is, hogy a Royal Mail mint befektetés előtt még áll jövő.

Az esettanulmány jelentősége abban áll, hogy bemutatja, hogy a szabályozónak érdemes tovább gondolkodnia azon, hogyan lehet a versenyt tovább növelni akkor, ha a liberalizáció önmagában nem elégséges.

A brit posta nem tudott igazán nyereségesen működni, mert nem volt ösztönzője arra, hogy innovációkat vezessen be, és az innovációkhoz hiányzott a tőke is. Állami monopóliumként, inkumbens vállalatként még így is el tudott érni egy alacsony nyereséghányadot, de messze lemaradt a liberalizáltabb európai piacok mögött.

A brit posta 2006-os liberalizációja vezethetett volna ahhoz, hogy a megerősödő verseny folytán az állami posta reformokra és a szolgáltatásminőség javítására kényszerül. Ez azonban nem igazolódott be. Az állami tulajdonból fakadó előnyök, mint pl. a szabályozóval való viszonylag közvetlen kapcsolat, az állami vállalathoz tartozó szimbolikus tartalom (ez a Royal Mailnél a korábbiakban említettek alapján különösen erős), vagy a *bail-out* és a puha költségvetési korlát és az útfüggőségéből adódó előnyök, mint a hálózatok kiépítettsége, a fogyasztók elérése, vagy a fizikai infrastruktúra mind hozzájárultak ahhoz, hogy a Royal Mail pozíciója nemigen változott.

A verseny erősítésének egyik lehetősége ebben az esetben az, ha a privatizáljuk az adott vállalatot. Bár a brit kormánynak talán nem ez volt a legfőbb motivációja a privatizációra, de ezzel a postai iparág versenye felé is tett egy nagy lépést. A Royal Mail részleges privatizációja már nagyobb nyomást helyezhet a vállalatra, hogy beruházzon, és a minőséget javítsa.

Emellett az állami kontroll alól kikerülés a vállalatot megfosztja a fent említett előnyöktől is, amely az állami tulajdonnal járnak, és ezzel lehetőséget ad más piaci szereplőknek is arra, hogy nyereségesen léphessenek be a piacra.

Így bár a 2006-os postai liberalizáció hatása ugyan nem volt elégséges arra, hogy a verseny fellendítésével az iparág megmentéséhez vezessen, de talán a privatizációnak már jelentősebb hatása lesz.

Felmerül a kérdés, hogy lehet-e ezt a gondolkodásmódot más országokra is alkalmazni. Ahogy dolgozatomban korábban említettem, más országokban ugyancsak jellemző a postai szolgáltatások szektorában az állami tulajdon túlsúlya. Ha a brit példán néhány év elteltével a verseny erősödését láthatjuk, akkor ez talán jó tapasztalatul szolgálhat majd más országok számára is a privatizáláshoz.

5. Konklúzió

Dolgozatomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy mi történik, ha a postai szolgáltatások iparágában lebontjuk azt a monopóliumot, amely a hálózatos iparágakat olyan gyakran jellemzi. A posta iparágra igen jellemző az, hogy egy jellemzően állami vállalat monopóliumként, de legalábbis nagy állami támogatással és kevés versenytárral működik a piacon.

Bár a törekvések az Európai Unió részéről egyértelműen arrafelé mutatnak, hogy az iparág versenyzőbbé váljon, és erre egy közös európai liberalizációs irányelv is született, nem egyértelmű, hogy ez a törekvés mennyiben bizonyult sikeresnek, ill. hogy elegendő-e az iparág versenyzővé tételéhez az, hogy piacokat liberalizálják, vagy ennél többre van szükség. Dolgozatomban amellet érvelek, hogy a liberalizáció pozitív hatása önmagában kevés, és a versenyzői piachoz valójában privatizációra is szükség van.

Először a hálózatos iparágak általános jellemzőit tárgyalom, majd egy empirikus becslést próbálok arra adni, hogy milyen hatással van a liberalizáció, ill. a privatizáció bizonyos mutatókra, amelyek a posta sikerességét jelzik. Ezután egy esettanulmányon keresztül tekintem át a liberalizáció és a privatizáció hatásait.

Az empirikus eredményeimben a liberalizáció hatását illetően szignifikáns eredmények látszanak arra vonatkozóan, hogy a posták a jövőbeli trendeket követően elmozdulnak az online szolgáltatások irányába, és szignifikánsan csökkentik a postahivatalok/lakosság arányt, azaz a lefedettséget a vizsgált országokban. Ez az eredmény önmagában azt igazolja, hogy a versenyző piacon a vállalat hosszabb távú gondolkodásra van ösztönözve. A vállalat eredményességére való hatás ebben az esetben még nem kimutatható, de ez lehet annak a következménye, hogy túlságosan rövid távú a vizsgálat, ill. annak is, hogy kioltják egymást az élénkülő verseny következtében a piaci keresletre, ill. az árra vonatkozó hatások.

A privatizáció tekintetében nem találtam szignifikáns eredményt egyik függő változóra sem. Ebben az esetben az adatsorok rövidsége, és a hosszú távú hatást kimutatni képtelensége mellett valószínűleg az is szerepet játszik ebben, hogy az országok ebben a tekintetben nem mutattak időbeli varianciát ebben a mintában.

A Royal Mail, azaz a brit posta liberalizációja és későbbi privatizációja szolgált reprezentatív esettanulmányul. Az Európai uniós jogszabályoknak megfelelően a posta liberalizációja már évekkel ezelőtt megtörtént, azonban ennek nem volt jelentős hatása a piaci versenyre, mert a posta állami tulajdonban maradt. A privatizáció, mint az állami monopólium fennmaradását segítő korlátok lebontásának további eszköze, nemrégiben történt meg.

Bár a privatizáció hatásait még nem lehet empirikus alapon megvizsgálni, felsorakoztatok néhány érvet amellett, miért segítheti ez elő a versenyt hosszú távon Nagy-Britanniában, és hogyan jelenthetne ez megoldást akár más országokban is arra, hogy a postai szolgáltatások piacán erősödjön a verseny.

Azok az előnyök, amelyeket egy állami vállalat magáénak tudhat, a szabályozóval való szoros kapcsolaton, vagy a puha költségvetési korlátokon keresztül, nem ösztönzik a vállalatot eléggé arra, hogy versenyképesen működjön. Ez elrettentheti továbbá a piacra belépni kívánó más vállalatokat is, hiszen a jogilag ugyan egyenlő, de az útfüggőség miatt mégis egyenlőtlen versenybe belépni nem biztos, hogy előnyös számukra.

Összességében azt fontos látnunk, hogy bár a postai iparágak egy bizonyos szempontból hanyatló iparág, de még mindig jelentős szerepet játszik az országok gazdaságában. A jövőbeli trendek még két nagyon különböző irányt vehetnek fel, hiszen vagy a postai iparág jelentős szűkülését, vagy az iparág működésének teljes átalakulását, pl. az online szolgáltatásokra való áttérést várhatjuk az elkövetkező évtizedektől.

Amennyiben a brit példán keresztül bebizonyosodik, hogy a privatizáció, mint versenyélénkítő eszköz elvezethet a szolgáltatások minőségének, és ezzel a posta nyereségességének javulásához, akkor ez példát mutathat más európai országoknak is abban a tekintetben, hogyan javulhat a versenyképesség ebben az iparágban.

Ha ugyanis az inkumbens postáknak nem sikerül az új elektronikus kereskedelmi trendekhez kellően gyorsan alkalmazkodnia, akkor előfordulhat, hogy az iparág jövedelmező részein a liberalizáció folytán a megreformált nemzeti posták tudnak majd betörni, míg a nyereséggel nemigen kecsegtető tradicionális ágazatok maradnak meg a nemzeti posták kezében.

A továbbiakban fontos továbbfejlesztési iránynak látnám azt, hogy bizonyos idő elteltével ezt az adatokon is megvizsgáljam. Emellett érdemes lehetne más hasonló példákat keresni, mint pl. a belga vagy a német privatizáció, hogy vajon azoknak volt-e kimutatható versenyélénkítő hatása.

Hivatkozások

BBC (2013): Q&A. Royal Mail Privatization. 2013. október 7.

Forrás: <http://www.bbc.co.uk/news/business-23253370>. Letöltés dátuma: 2013. december 6.

Canadian Union of Postal Workers (2014): Postal Privatization and Deregulation. Forrás:

http://www.cupw.ca/index.cfm/ci_id/12534/la_id/1.htm. Letöltés dátuma: 2014. március 23.

C.R. (2013): Why is Royal Mail Being Privatized? The Economist. 2013. október 10.

Forrás: <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2013/10/economist-explains-9>.

Letöltés dátuma: 2013. december 6.

Az Európai Parlament és a Tanács 2008/6/EK irányelve (2008) a 97/67/EK irányelvnek a közösségi postai szolgáltatások belső piacának teljes megvalósítása tekintetében történő módosításáról. 2008. február 20.

Forrás:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:052:0003:0020:HU:PDF>. Letöltés dátuma: 2013. december 6.

FEEM (2014): Privatization Barometer. Source: <http://www.privatizationbarometer.net/about.php>.

Hilton, Adrian (2013): Royal Mail Privatization. The prospect of the Queen's head juxtaposed with Virgin ought to offend all who care about her dignity. Daily Mail. 2013. július 12.

Forrás: <http://www.dailymail.co.uk/debate/article-2362082/Royal-Mail-Privatisation-The-prospect-Queens-head-juxtaposed-Virgin-ought-offend-care-dignity.html>. Letöltés dátuma: 2013. december 7.

Kiss Károly Miklós - Badics Judit - Nagy Dávid Krisztián (2011): Hálózat-gazdaságtan jegyzet. Pannon Egyetem, Gazdasági Versenyhivatal.

Forrás: <http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/19524176D555714C3.pdf>.

Letöltés dátuma: 2013. december 6.

Kiss Károly Miklós (2012): Piacnyitás a postai piacokon. In: Valentiny Pál, Kiss Ferenc László, Nagy Csongor István (szerk.) (2012): Verseny és szabályozás. MTA-KTI, Budapest. pp. 321-354.

Forrás: <http://econ.core.hu/file/download/vesz2012/posta.pdf>. Letöltés dátuma: 2013. december 6.

Neate, Rupert (2013): Royal Mail sale: 700,000 apply for shares. The Guardian. 2013. október 10. Forrás: <http://www.theguardian.com/uk-news/2013/oct/09/royal-mail-shares-700000-applications-vince-cable>. Letöltés dátuma: 2013. január 25.

Newbery, Michael M. (1997): Privatization and liberalization of network utilities.

In: European Economic Review, Vol 41, Issues 3-5, April 1997, pp. 357-383.

Forrás: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S001429219700010X>. Letöltés dátuma: 2013. december 6.

Okholm, Henrik B. - Winiarczyk, Marcin - Möller, Anna (2010): Main Development in the Postal Sector (2008-2010). Final Report. Copenhagen Economics.

Forrás: http://ec.europa.eu/internal_market/post/doc/studies/2010-main-developments_en.pdf. Letöltés dátuma: 2013. december 6.

Oxera (2005): How Could Royal Mail Undertake 'Class Costing'? Report prepared for Royal Mail.

Forrás: http://www.royalmailgroup.com/sites/default/files/08-How_could_Royal_Mail_undertake_class_costing.pdf. Letöltés dátuma: 2013. december 6.

P.A. (2013): Key Dates in Royal Mail History. Telegraph.co.uk. 2013. július 10.

Forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/royal-mail/10170886/Key-dates-in-Royal-Mail-history.html>. Letöltés dátuma: 2013. december 6.

Postal Services Act 2011, 2011. június 13. Nagy-Britannia Forrás: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/5/contents/enacted>

Royal Mail (2013): Annual Report 2012-2013. Forrás: <http://www.royalmailgroup.com/sites/default/files/Annual%20Report%20and%20Accounts%202012-2013.pdf>. Letöltés dátuma: 2014. január 25.

Titcomb, James (2013): Royal Mail Flotation Q&A. Telegraph.co.uk. 2013. július 10.

Forrás: <http://www.telegraph.co.uk/finance/10170972/Royal-Mail-flotation-QandA.html>. Letöltés dátuma: 2013. december 7.

ITA Consulting & WIK Consult (2009): The Evolution of the European Postal Market since 1997.

WIK Consult (2013): Main Developments in the Postal Sector (2010-2013). Country Reports. Bad Honnef.